

УДК 796.37.013.342.7-053.215
DOI <https://doi.org/10.26661/2663-5925-2024-1-02>

СИМБІОЗ РУХОВОЇ АКТИВНОСТІ ТА ПСИХОПЕДАГОГІЧНОЇ РЕАБІЛІТАЦІЇ ДІТЕЙ, ЯКІ ПОСТРАЖДАЛИ ВНАСЛІДОК ВОЄННИХ ДІЙ

Гакман А. В.

*доктор наук з фізичного виховання і спорту,
професор кафедри теорії та методики фізичного виховання і спорту
Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича
вул. Коцюбинського, 2, Чернівці, Україна
orcid.org/0000-0002-7485-0062
an.hakman@chnu.edu.ua*

Дудко М. В.

*кандидат наук з фізичного виховання і спорту,
доцент кафедри фізичного виховання
Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана
просп. Перемоги, 54/1, Київ, Україна
orcid.org/0000-0002-3955-4743
michael_dudko@ukr.net*

Ужвенко В. А.

*асистент кафедри оздоровчо-рекреаційної рухової активності
Національний університет фізичного виховання і спорту України
вул. Фізкультури, 1, Київ, Україна
orcid.org/0000-0002-6152-3580
vuzhvenko@uni-sport.edu.ua*

Домашенко Н. О.

*викладач кафедри фізичного виховання
Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана
просп. Перемоги, 54/1, Київ, Україна
orcid.org/0000-0002-4505-6863
domashenko.nataliia@kney.edu.ua*

Ключові слова:
*психопедагогічне
відновлення, реабілітація,
рухова активність, діти,
умови воєнного стану.*

Мета статті – на основі теоретичного матеріалу та практичної діяльності розкрити важливість співіснування рухової активності та психопедагогічної реабілітації для дітей, які постраждали внаслідок воєнних дій. Для реалізації мети використовувалися теоретичні, соціологічні та математичні методи дослідження. Наукові спостереження показують, що рухова активність відіграє важливу роль у поліпшенні фізичного та психологічного стану дітей, які пережили воєнні події. Фізичні вправи, спрямовані на покращення координації рухів і силові та аеробні тренування, можуть допомогти відновити загальний тонус організму та підвищити настрій. Групові заняття спортивними іграми і спільна фізична активність сприяють формуванню позитивних взаємин та соціальної інтеграції серед дітей. Однак важливо враховувати індивідуальні потреби та обмеження кожної дитини, особливо в разі травм фізичних або психологічних. У проведеному дослідженні визначено

психоемоційний стан учителів, учнів та їхніх батьків. Результати свідчать про необхідність додаткових засобів для нормалізації життєдіяльності учасників освітнього процесу. Досліджено також сприйняття завдань шкільної освіти в умовах воєнного стану, що дозволяє визначити пріоритетні напрями реабілітації дітей. Вивчення співіснування рухової активності та психопедагогічної реабілітації допомагає визначити пріоритети успішного відновлення дітей, які постраждали від наслідків війни. При цьому важливо враховувати індивідуальні потреби та бажання кожної дитини, а також створювати умови для самостійного вибору і діяльності. Такий підхід, який поєднує рухову активність і психологічну підтримку, сприяє збереженню та поліпшенню фізичного і психічного здоров'я дітей, які пережили воєнні події. Вивчення рухової активності та психопедагогічної реабілітації підтверджує важливість їх симбіозу для покращення фізичного і психічного стану.

THE SYMBIOSIS OF PHYSICAL ACTIVITY AND PSYCHO-PEDAGOGICAL REHABILITATION FOR CHILDREN AFFECTED BY ARMED CONFLICT

Hakman A. V.

*Doctor of Physical Education and Sports Sciences,
Professor at the Department of Theory and Methods
of Physical Education and Sports
Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University
Kotsyubynskogo str., 2, Chernivtsi, Ukraine
orcid.org/0000-0002-7485-0062
an.hakman@chnu.edu.ua*

Dudko M. V.

*PhD in Physical Education and Sports Sciences,
Associate Professor at the Department of Physical Education
Vadym Hetman Kyiv National Economic University
Peremohy Ave, 54/1, Kyiv, Ukraine
orcid.org/0000-0002-3955-4743
michael_dudko@ukr.net*

Uzhvenko V. A.

*Assistant Professor at the Department of Recreational Physical Activity
National University of Physical Education and Sport of Ukraine
Fizkultury str., 1, Kyiv, Ukraine
orcid.org/0000-0002-6152-3580
vuzhvenko@uni-sport.edu.ua*

Domashenko N. O.

*Lecturer at the Department of Physical Education
Vadym Hetman Kyiv National Economic University
Peremohy Ave, 54/1, Kyiv, Ukraine
orcid.org/0000-0002-4505-6863
domashenko.nataliia@kney.edu.ua*

Key words: *psycho-pedagogical rehabilitation, rehabilitation, physical activity, children, war.*

The aim of the article is to highlight the importance of the coexistence of physical activity and psycho-pedagogical rehabilitation for children affected by armed conflict, based on theoretical insights and practical activities. The study utilizes theoretical, sociological, and mathematical research methods. Research indicates that physical activity plays a vital role in improving the physical and psychological well-being of children who have experienced war events. Exercises aimed at improving coordination and strength training can help restore overall body tone and elevate mood. Group sports activities and collective physical exercises contribute to fostering positive relationships and social integration among children. However, it is crucial to consider the individual needs and limitations of each child, especially in cases of physical or psychological trauma. The study of the perception of educational tasks during wartime conditions allows for identifying priority directions for children's rehabilitation. Examining the coexistence of physical activity and psycho-pedagogical rehabilitation helps prioritize successful recovery strategies for children affected by the consequences of war. It is essential to consider the individual needs and desires of each child and create conditions for independent choice and activity. Such an approach, combining physical activity and psychological support, promotes the preservation and improvement of the physical and mental health of children who have experienced war events. In conclusion, the study confirms the significance of the symbiosis between physical activity and psycho-pedagogical rehabilitation for enhancing physical and psychological well-being. Organized physical activity and psycho-pedagogical rehabilitation for children are crucial for improving the quality of life.

Постановка проблеми. Проблема війни в Україні з 2022 року породила серйозні наслідки для дітей, які стали свідками чи потерпілими внаслідок конфлікту. Одним із ключових аспектів їх післявоєнного відновлення є впровадження рухової активності як засобу психопедагогічної реабілітації. Це стає актуальною проблемою в контексті забезпечення повноцінного фізичного та психічного розвитку дітей, які зазнали травм або стресу через воєнні події.

Останні дослідження та публікації у сфері психології, педагогіки, фізичного виховання та медицини наголошують на важливості інтегрованого підходу до реабілітації дітей, поєднуючи фізичні та психологічні методи [3; 5; 12]. Розв'язання цієї надважливої проблеми базується на принципах холістичного підходу до здоров'я та розвитку особистості, який передбачає взаємозв'язок між фізичним та психічним станом людини [4; 7].

Важливим елементом цього підходу є залучення рухової активності як засобу не лише фізичного відновлення, але й психологічного. Фізична активність сприяє відновленню м'язів, зміцненню координації та збільшенню мобільності, що є особливо важливим для дітей, які можуть страждати від порушень рухової функції через травми або стрес [5].

Одночасно психопедагогічна реабілітація зосереджена на психологічній підтримці, створенні позитивного психологічного клімату та відновленні психічного здоров'я дітей. Це включає психотерапевтичні сесії, групові заняття зі спілкування, арт-терапію та інші методи, спрямовані

на зниження рівня стресу, тривоги та відновлення позитивного емоційного стану [1; 6; 9].

Багато наукових досліджень, проведених А. Гакман (2017–2023), С. Гаркушеною зі співавторами (2017), Л. Кулаковою та Р. Кулаковим (2022), Н. Пахальчук зі співавторами (2019), авторським колективом на чолі з І. Сидорчук (2020) та іншими, переконливо доводять, що існує тісний зв'язок між станом здоров'я та фізичною працездатністю зі способом життя, включаючи рівень і характер повсякденної рухової активності. Ці дослідження надійно підтверджують, що оптимальне фізичне навантаження в поєднанні з раціональним харчуванням та іншими аспектами здорового способу життя є найбільш ефективними засобами профілактики багатьох захворювань, покращення психічного та фізичного здоров'я, збільшення тривалості життя.

Незважаючи на досягнуті успіхи, деякі аспекти проблеми залишаються невирішеними. Наприклад, необхідно подальше вивчення впливу воєнних травм на розвиток дітей, а також удосконалення методів інтегрованої реабілітації для ефективного відновлення як фізичного, так і психічного здоров'я. Забезпечення симбіозу рухової активності та психопедагогічної реабілітації дітей, постраждалих унаслідок воєнних дій в Україні, починаючи з лютого 2022 року, вимагає комплексного підходу та подальших наукових досліджень для вирішення невивчених аспектів цієї проблеми.

Мета статті – на основі теоретичного матеріалу і практичної діяльності розкрити важливість співіснування рухової активності та психопеда-

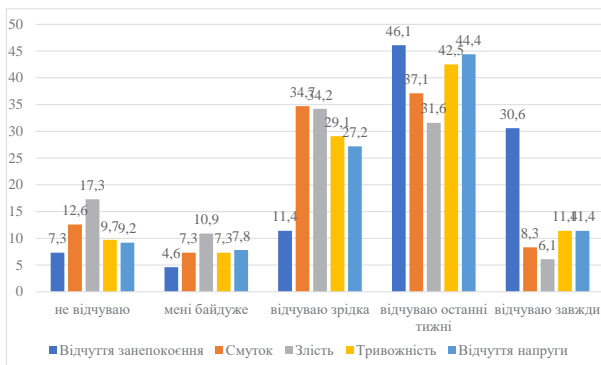
гогічної реабілітації для дітей, які постраждали внаслідок воєнних дій.

Виклад основного матеріалу дослідження. Натепер актуальність нашого дослідження полягає в необхідності розуміння ефективних методів соціально-педагогічної та психологічної реабілітації дітей, які постраждали внаслідок україно-російської війни. Це важливо з різних причин. По-перше, конфлікт призвів до серйозного загострення проблем соціальної адаптації та психологічного здоров'я в дітей, що потребують негайної та компетентної підтримки. По-друге, рухова активність відіграє ключову роль у процесі реабілітації, сприяючи фізичному та психічному відновленню.

Дослідження вітчизняних та закордонних учених показують, що рухова активність може відігравати ключову роль у покращенні фізичного здоров'я та психологічного стану дітей, які пережили воєнні події [1; 11]. Фізичні вправи, спрямовані на покращення координації рухів, силові та аеробні тренування можуть допомогти відновити загальний тонус організму та підвищити настрій [2]. Крім того, групові заняття спортивними іграми чи спільна фізична активність сприяють формуванню позитивних взаємин та соціальної інтеграції серед дітей [8].

Однак важливо враховувати індивідуальні потреби та обмеження кожної дитини, адже в разі фізичних або психологічних травм можуть бути необхідні індивідуалізовані підходи та програми реабілітації. Також слід враховувати контекст воєнного конфлікту та його вплив на соціальні та психологічні аспекти життя дітей.

У цьому контексті нами було проведено соціальне дослідження щодо вивчення психоемоційного стану вчителів, учнів та їхніх батьків у період вересень–листопад 2022 року. У дослідженні взяла участь 221 особа, серед яких учителів – 54 особи, учнів – 135 та батьків – 32. Результати такого аналізу слугуватимуть підґрунтям для подальших програм та інтервенцій, спрямованих на покращення якості життя та соціально-психологічного благополуччя дітей, що пережили воєнні події.

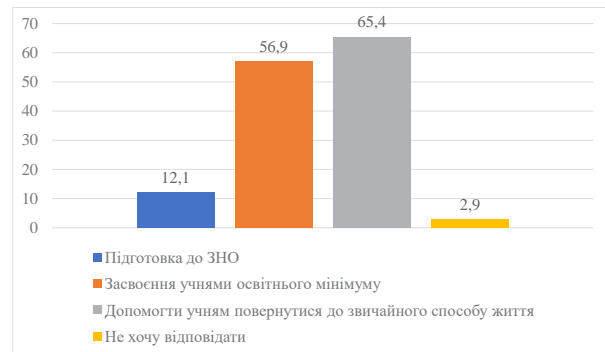

Рис. 1. Психоемоційний стан учителів, учнів та їхніх батьків, n=221

Аналізуючи діаграму (рис. 1), можна побачити, що більшість відповідей у всіх категоріях зосереджена на відчуттях «відчуваю останні тижні». Так, 46,1% учителів, 37,1% учнів та 31,6% батьків зазначили, що останні тижні вони відчували занепокоєння. На другому місці за частотою є відповіді «відчуваю завжди», проте ці показники в значній мірі менші порівняно з відчуттям за останні тижні. Отже, психоемоційний стан респондентів указує на необхідність упровадження додаткових засобів для нормалізації процесів життєдіяльності учасників освітнього процесу.

У ході дослідження було визначено сприйняття завдань шкільної освіти вчителями, учнями та їхніми батьками під час воєнного стану в Україні (рис. 2). Загалом, можна зазначити, що найвищі відсотки сприйняття завдань шкільної освіти були зафіксовані в категорії «Засвоєння учнями освітнього мінімуму», де 56,9% опитаних відзначили цей аспект. Далі йдуть завдання «Допомогти учням повернутися до звичайного способу життя» (65,4%) та «Підготовка до ЗНО» лише 12,1% відповідно.

Також варто відзначити, що досить невелика частка опитаних (2,9%) відмовилася відповідати на запитання. Це ми пов'язуємо передусім із психологічним станом респондентів.

Рис. 2. Головні завдання шкільної освіти під час воєнного стану, на думку вчителів, учнів та їхніх батьків, n=221

Дані соціологічні дослідження вказують на те, що в умовах війни всі учасники освітнього процесу мають досить тривожний рівень психічного здоров'я. Педагогічний процес, освіта виступають як засоби переключення уваги, зосередження на особистості дитини, як рух до світлого майбутнього. А рухова активність у соціально-педагогічній та психологічній реабілітації дітей, які постраждали від воєнних дій, відіграє ключову роль у поліпшенні їх фізичного та психічного стану. Засоби рухової активності можуть включати найрізноманітніші фізичні вправи, адаптовану фізичну рекреацію, прогулянки й екскурсії та інші форми фізичної активності.

На думку К. Ivanova, найбільш сприйнятливими для дітей, які пережили стресові ситуації, будуть види оздоровчо-рекреаційної рухової активності: спортивні та рухливі ігри, фітнес і танці, адаптивний спорт та ігри, фізіотерапія і ЛФК, природні прогулянки та екологічні заняття, спортивно-масові заходи і творчі заняття, йога та медитація [10].

Важливо приділяти увагу індивідуальним потребам кожної дитини та враховувати її фізичні та психологічні можливості. Комплексний підхід, що об'єднує різноманітні засоби рухової активності, є ефективним у відновленні та підтримці дітей, які постраждали від воєнних дій [11].

Рухова активність та психопедагогічна реабілітація дітей, які постраждали внаслідок війни в Україні з 2022 року, утворюють важливий симбіоз. Цей аспект відіграє ключову роль у поверненні дітей до нормального фізичного та психічного стану. Вивчення їх взаємозв'язку допомагає вдосконалити методи реабілітації та сприяє більш успішному відновленню дітей, постраждалих від наслідків війни.

Під час організації рухової активності педагог використовує терапевтичний вплив фізичної вправи, щоб допомогти дитині подолати психологічні та соціальні проблеми, пов'язані з воєнними діями, які ускладнюють особистісний та емоційний розвиток.

Отже, до основних завдань рухової активності слід віднести:

- покращення фізичного стану;
- збільшення об'єму рухової активності;
- переключення уваги дитини, що полегшить психологічні страждання дитини;
- розвиток у дитини самооцінки на основі позитивного самоствавлення;
- формування впевненості в собі та віри у власні сили;
- покращення довіри та взаємин з однолітками та дорослими;
- розвиток навичок самоконтролю та здатності до емоційної саморегуляції;
- попередження та корекція можливих деформацій уявлень про себе;
- профілактика можливих девіацій та дезадаптацій;
- підвищення інтернального усвідомлення відповідальності за свої вчинки;
- формування здатності до прийняття самостійних рішень.

Найбільш сприятливим засобом для психопедагогічної реабілітації в умовах обмеженого про-

стору є гра. Вона надає можливість емоційного та моторного самовираження дитини, тому що для неї важливим є не стільки результат, скільки сам ігровий процес [7]. При цьому рухова активність може виконувати такі функції:

- діагностичну (у грі можна побачити психологічні особливості дитини);
- терапевтичну (гра допомагає знизити негативні наслідки психотравматизації дитини);
- навчальну (гра допомагає розвиватися та засвоювати нові знання, вміння та копінг-стратегії).

Таким чином, організована в умовах обмеженого місця тривалого перебування (бомбоховищ, евакуаційних центрів, шелтерів тощо) рухова активність допомагає дитині впоратися із психотравматичними подіями, навіть якщо вона їх ще не усвідомлює. Через гру фахівець оцінює психологічний стан дитини, допомагає їй долати негативні переживання, навчає виражати емоції та взаємодіяти з оточенням [7].

Організовуючи рухову активність, необхідно спиратися на здатність дитини до самостійності. Завдання фахівця полягає не в директивному втручанні, а в наснаженні дитини на реалізацію права вибору та прийняття відповідальності за наслідки. Заняття руховою активністю мають відбуватися виключно за виявленим бажанням дитини [4].

Висновки. Отже, вивчення взаємозв'язку рухової активності та психопедагогічної реабілітації дітей, які постраждали від війни, підтверджує їх важливий симбіоз у покращенні фізичного та психічного стану. Фізичні вправи і рухова активність сприяють підтриманню загального тону організму, задовільному психологічному самопочуттю, формуванню позитивних взаємин та соціальній інтеграції. Необхідно враховувати індивідуальні потреби та обмеження для кожної дитини, а також контекст воєнного конфлікту. Проведене соціальне дослідження виявило тривожний рівень психічного здоров'я учасників освітнього процесу, що вказує на необхідність подальших програм інтервенцій. У результаті зроблено висновок, що організована рухова активність та психопедагогічна реабілітація дітей важливі для поліпшення їх стану в післявоєнний час.

Перспективи подальших досліджень розкриваються через вагому важливість розроблення та впровадження програм психопедагогічної реабілітації для дітей, які постраждали внаслідок воєнних дій, засобами рухової активності.

ЛІТЕРАТУРА

1. Гакман А., Дудко М., Соботюк С. Законодавчі та нормативно-правові засади соціально-педагогічної та психологічної реабілітації дітей, які постраждали внаслідок воєнних дій з використанням засобів рухової активності. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Дра-*

- гоманова. Серія 15. Науково-педагогічні проблеми фізичної культури (фізична культура і спорт). 2023. № 9 (169). С. 27–31. DOI: [https://doi.org/10.31392/NPU-nc.series15.2023.9\(169\).05](https://doi.org/10.31392/NPU-nc.series15.2023.9(169).05)
2. Гакман А. В. Мотиваційні передумови активного сімейного дозвілля для підростаючого покоління. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова. Серія 15 : Науково-педагогічні проблеми фізичної культури (фізична культура і спорт) : зб. наукових праць.* Київ : Вид-во НПУ імені М.П. Драгоманова, 2022. Вип. 8 (153). С. 30–34.
  3. Гакман А., Ужвенко В. Роль рекреаційно-оздоровчої діяльності в структурі сімейного дозвілля дошкільнят. *Молодіжний науковий вісник Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки* 2018. № 30. С. 64–69.
  4. Гаркуша С. В., Хольченкова Н. М., Воєділова О. М., Гаркуша В. В. Філогенетичні передумови та онтогенетичні чинники раціоналізації рухової активності дітей і молоді. *Гуманітарний вісник Полтавського національного технічного університету імені Юрія Кондратюка : зб. наук. праць / С.В. Гаркуша та ін. ; ред. кол. ; гол. ред. Л.М. Рыбалко.* Полтава, 2017. Вип. 2. С. 59–69.
  5. Кулакова Л., Кулаков Р. Психологічна реабілітація дітей-вимушених переселенців засобами арт-терапії. *Наукові перспективи.* 2022. №. 10 (28).
  6. Ніколайчук С. Захист прав дітей в умовах воєнного стану: проблеми теорії та практики. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ.* 2022. № 4. С. 94–105.
  7. Пахальчук Н. О., Мируха О. І., Романенко Г. М. Педагогічні умови активізації рухової активності дітей. *Молодий вчений.* 2019. № 5.2 (69.2). С. 72–75.
  8. Сидорук І., Євтух М., Зарічанська Л., Гірак А. Значення рухової активності дітей та підлітків. *Rehabilitation and Recreation / І. Сидорук та ін.* 2020. № 7. С. 29–34. DOI: <https://health.nuwm.edu.ua/index.php/rehabilitation/article/view/100>
  9. Швець Я. І., Соколова І. О. Порушення прав дітей під час війни Російською Федерацією. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія : Право.* 2022. Випуск 71. С. 99–103.
  10. Ivanova K. Impact of Exercise on the Rehabilitation of Children Affected by the Ukraine-Russia Conflict. *Journal of Rehabilitation Research.* 2023. № 18 (3). С. 67–79.
  11. Kovalenko O. Integrating Physical Activity into Rehabilitation Programs for Children Victims of War: Lessons from Recent Conflicts. *Journal of War and Trauma Rehabilitation.* 2023. № 12 (1). С. 56–68.
  12. Volkov E. Promoting Resilience in War-Affected Children: The Role of Physical Activity in Social and Psychological Rehabilitation. *European Journal of Child Development.* 2023. № 27 (2). С. 89–102.

REFERENCES

1. Hakman A., Dudko M., Sobotiuk S. (2023). Zakonodavchi ta normatyvno-pravovi zasady sotsialno-pedahohichnoi ta psykholohichnoi rehabilitatsii ditei, yaki postrazhdaly vnaslidok voiennykh dii z vykorystanniam zasobiv rukhovoi aktyvnosti [Legislative and regulatory principles of socio-pedagogical and psychological rehabilitation of children who suffered as a result of military actions using means of motor activity]. *Naukovyi chasopys Natsionalnoho pedahohichnoho universytetu imeni M. P. Drahomanova. Seriiia 15. Naukovo-pedahohichni problemy fizychnoi kultury (fizychna kultura i sport),* 2023. (9(169), 27–31. [https://doi.org/10.31392/NPU-nc.series15.2023.9\(169\).05](https://doi.org/10.31392/NPU-nc.series15.2023.9(169).05)
2. Hakman, A. V. (2022). Motyvatsiini peredumovy aktyvnoho simeinoho dozvillia dlia pidrostaiuchoho pokolinnia [Motivational prerequisites for active family leisure for the younger generation]. *Naukovyi chasopys Natsionalnoho pedahohichnoho universytetu imeni M.P. Drahomanova. Seriiia 15 : Naukovo-pedahohichni problemy fizychnoi kultury (fizychna kultura i sport) : zb. naukovykh prats.* Kyiv : Vyd-vo NPU imeni M.P. Drahomanova, 2022. Vyp. 8 (153). S. 30–34.
3. Hakman A., Uzhvenko V. (2018). Rol rekreatsiino-ozdorovchoi diialnosti v strukturi simeinoho dozvillia doshkilniat [The role of recreation and health activities in the structure of family leisure time of preschoolers]. *Molodizhnyi naukovyi visnyk Skhidnoevropeiskoho natsionalnoho universytetu imeni Lesi Ukrainky* 30 (2018): S. 64–69.
4. Harkusha S. V., Kholchenkova N. M., Voiedilova O. M., Harkusha V. V. (2017). Filohenetychni peredumovy ta ontohenetychni chynnyky ratsionalizatsii rukhovoi aktyvnosti ditei i molodi [Phylogenetic prerequisites and ontogenetic factors of rationalization of motor activity of children and youth]. *Humanitarnyi visnyk Poltavskoho natsionalnoho tekhnichnoho universytetu imeni Yuriiia Kondratiuka : zb. nauk. prats* [red. kol.; hol. red. L. M. Rybalko]. Poltava, 2017. Vyp. 2. S. 59–69.
5. Kulakova L., Kulakov R. (2022). Psykholohichna rehabilitatsiia ditei-vymushenykh pereselentsiv zasobamy art-terapii [Psychological rehabilitation of forcibly displaced children by means of art therapy]. *Naukovi perspektyvy.* 2022. №. 10 (28).

6. Nikolaichuk S. (2022). Zakhyst prav ditei v umovakh voiennoho stanu: problemy teorii ta praktyky [Protection of children's rights under martial law: problems of theory and practice]. *Naukovyi visnyk Dnipropetrovskoho derzhavnoho universytetu vnutrishnikh sprav*. 2022. № 4. S. 94–105.
7. Pakhalchuk N.O., Myrukha O.I., Romanenko H.M. (2019). Pedahohichni umovy aktyvizatsii rukhovoï aktyvnosti ditei [Pedagogical conditions for the activation of children's motor activity]. *Molodyi vchenyi*. 2019. № 5.2 (69.2), S. 72–75.
8. Sydoruk I., Yevtukh M., Zarichanska L., Hirak A. (2020). Znachennia rukhovoï aktyvnosti ditei ta pidlitkiv [Importance of motor activity of children and adolescents]. *Rehabilitation and Recreation*. (7). S. 29–34. <https://health.nuwm.edu.ua/index.php/rehabilitation/article/view/100>
9. Shvets Ya. I., Sokolova I. O. (2022). Porushennia prav ditei pid chas viiny Rosiiskoiu Federatsiieiu [Violation of children's rights during the war by the Russian Federation]. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho natsionalnoho universytetu. Serii: Pravo*. 2022. Vypusk 71. S. 99–103.
10. Ivanova K. (2023). Impact of Exercise on the Rehabilitation of Children Affected by the Ukraine-Russia Conflict. *Journal of Rehabilitation Research*, 2023. 18(3), C. 67–79.
11. Kovalenko O. (2023). Integrating Physical Activity into Rehabilitation Programs for Children Victims of War: Lessons from Recent Conflicts. *Journal of War and Trauma Rehabilitation*, 2023. 12(1), 56–68.
12. Volkov E. (2023). Promoting Resilience in War-Affected Children: The Role of Physical Activity in Social and Psychological Rehabilitation. *European Journal of Child Development*, 2023. 27(2), 89–102.